

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКСЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)

Білунов Р. В.

*студент II курсу магістратури
за спеціальністю 262 – Правоохоронна діяльність
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Актуальність зазначеної теми обумовлена тими обставинами, що важливим складовим елементом злочинної діяльності є механізм вчинення кримінального правопорушення. Його дослідження є одним із перспективних напрямів у загальній теорії криміналістики. Водночас, дедалі більше уваги приділяється розумінню цього поняття, що безпосередньо впливає на розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень.

Витоками наукових основ криміналістичного вчення про механізм злочину є роботи В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, А. Ф. Волобуєва, О. М. Васильєва, В. К. Гавла, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, О. М. Кустова, В. П. Лаврова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, В. О. Образцова, В. Ю. Шепітька та інших вчених.

Серед останніх фундаментальних наукових доробків предмету даного дослідження, безумовно, слід виділити монографії А. Ф. Волобуєва *«Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики»*, 2019 р. та В. А. Журавля *«Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан»*, 2021 р. [1–2].

Таким чином актуальним завданням сучасної криміналістичної теорії є подальший аналіз теорії і практики отримання інформації про механізм кримінального правопорушення та використання таких даних в процесі розкриття і розслідування злочинної діяльності.

На сьогодні основні підходи до визначення теоретичних і праксеологічних аспектів механізму кримінальних правопорушень зводяться до наступних тезисів.

У формуванні поняття «механізм кримінального правопорушення» можна виділити наступні етапи: 1) включення в предмет криміналістики одного з основних елементів механізму злочину – способу його вчинення (кінець XIX – 40-і рр. XX ст.); 2) початок використання терміна «механізму злочину» в криміналістиці та дослідження даного

поняття в кримінально-правовому і кримінологічному аспектах – 70-і рр. XX ст.; 3) поява наукового поняття «механізм злочину», дослідження способів його підготовки, вчинення та приховування – кінець 70-х – початок 80-х рр.; 4) формування і розвиток системної теорії про механізм кримінального правопорушення – 80-і рр. XX ст. та її вдосконалення – до теперішнього часу.

Механізмом кримінального правопорушення – це система процесів взаємодії його учасників, як прямих, так і непрямих, між собою і з матеріальним середовищем, пов'язаних з використанням відповідних знарядь, засобів та інших окремих елементів обстановки, що закономірно обумовлює виникнення криміналістично значимої інформації про само кримінальне правопорушення, його учасників і результати.

Злочинна діяльність суб'єкта – основа механізму кримінального правопорушення, що є сукупністю взаємопов'язаних послідовних, осмислених дій і руху особи (осіб), пов'язаних з використанням відповідних знарядь та засобів, спрямованих на реалізацію або задоволення злочинних потреб особи. У неї входить сукупність дій по підготовці, вчиненню злочину і приховування їх наслідків, а також інші особливості поведінки суб'єкта до, під час і після вчинення кримінального правопорушення, пов'язані з реалізацією злочинних задумів.

Злочинна діяльність включає наступні підсистеми: властивості й якості злочинця (суб'єкта діяльності); спосіб вчинення кримінального правопорушення; зв'язки у діяльності, що є поєднанням взаємин і взаємодій суб'єкта, об'єкта, знаряддя і засобів в єдину цілісну систему; засоби вчинення кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання (об'єкт діяльності); злочинний результат (мета діяльності).

Якісне вивчення особистості підозрюваного в кримінальному провадженні дуже важливе, оскільки впливає на хід розслідування в цілому та на проведення окремої слідчої (розшукової) дії. Криміналістику цікавлять лише ті властивостей і якостей особистості злочинця, які беруть участь в детермінації механізму кримінального правопорушення, обумовлюють особливості його відображення і процесу слідоутворення.

Злочинна діяльність винного є процесом взаємодії вказаної особи з навколишнім середовищем і з іншими учасниками злочинної події, що породжує зміни в навколишньому середовищі і на учасниках, органічну єдність всіх етапів цієї діяльності на стадії, що передує злочину, в умовах безпосереднього вчинення кримінального правопорушення та після нього.

До таких властивостей злочинця, зокрема, належать: поза, хода, міміка, артикуляція, жестикуляція, знання, вміння, навички, звички, установки, темперамент тощо, що розподіляються на біологічні, психологічні та соціальні групи властивостей.

В системі «механізм кримінального правопорушення» основним елементом є спосіб його вчинення. Відомості про спосіб вчинення містять великий обсяг криміналістично значимої інформації про злочинну подію і її учасників, що дозволяє зорієнтуватися в суті того, що сталося, намітити оптимальні методи розкриття і розслідування кримінального правопорушення, викрити злочинця, розшукати викрадене майно, з'ясувати всі інші істотні для розслідування кримінальної події обставини. Це пояснюється тим, що спосіб кримінального правопорушення детермінований обстановкою, де планується його вчинення, безпосереднім предметом (об'єктом) посягання, знаряддями і засобами, що використовує винна особа, залученими до участі в злочинній події особами, властивостями особистості самого злочинця.

Повноструктурний спосіб злочинної діяльності включає в себе наступні стадії: дії винних з підготовки до кримінального правопорушення; безпосереднього його вчинення (реалізація злочинного задуму); приховування наслідків чи самого факту злочину.

Засоби вчинення кримінального правопорушення знаходяться в тісному взаємозв'язку з предметом злочинного посягання, пов'язані зі способами реалізації злочинних та інших дій як прямих, так і непрямих учасників злочинної події. Їх застосування, з одного боку, створює умови, що полегшують суб'єкту здійснення злочинної діяльності і досягнення задуманої мети, а з іншого – умови коригування дій інших учасників злочинної події. Засоби вчинення злочину знаходяться у безпосередньому зв'язку з обстановкою злочинної події. Об'єктивні умови, чинники обстановки впливають на вибір злочинцем тих або інших засобів і знарядь.

Принципову основу встановлення, накопичення і використання інформації про механізм кримінального правопорушення становить теорія відображення (немає принципово не розкритих об'єктів), положення матеріалістичної діалектики (всі об'єкти, явища і процеси взаємопов'язані, а їх взаємодія супроводжується появою слідів-відображень; тотожність об'єктів, явищ і процесів самим собі) і відносна стійкість об'єктів, тобто збереження деякий час слідів-відображень після припинення взаємодії об'єктів, явищ і процесів.

Інформація про механізм кримінального правопорушення класифікується: а) за носіями і формам встановлення (процесуальна і непроцесуальна, ідеальна і матеріально фіксована інформація); б) за суб'єктами її отримання та використання (оперативна, експертна, слідча і судова); в) за засобами встановлення (отримана традиційними засобами і методами, і нетрадиційними); г) за значимістю (орієнтуюча і

доказова); д) за характером (змістовна, оціночна або управлінська); е) за обсягом (повна і неповна).

На озброєнні органів досудового слідства і експертних установ знаходяться спеціальні засоби пошуку, вилучення, накопичення, збереження і використання інформації про механізм злочину, до яких, зокрема, належать засоби: виявлення слідів, виділень живого організму і мікрооб'єктів, виявлення схованок, трупів та їх частин; виявлення хімічних, радіоактивних та інших матеріалів і речовин; фіксації (в тому числі консервації) і накопичення інформації; моделювання (гіпс для зліпків, схеми, плани, креслення, фото-, відеозйомка, аудіозапис); вилучення (інструменти, апаратура, прилади, матеріали) тощо.

Збереження і використання інформації про механізм кримінального правопорушення має значне теоретичне та практичне значення. Одним із результативних методів використання наявної інформації про механізм кримінального правопорушення та отримання нової є моделювання. Встановлення механізму вчиненого злочину, його окремих елементів являє собою окремий випадок, складову частину пошуково-пізнавальної діяльності слідчих підрозділів, експертних служб і судових органів. Використовуючи метод моделювання і достовірні фактичні дані, вони формують образ, уявну модель досліджуваної події, яка допомагає їм вирішити завдання швидкого і повного розкриття і розслідування кримінальних правопорушень.

Література:

1. *Волобуєв А.Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики* : монографія. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.
2. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.